

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRIRODOSLOVNO-MATEMATIČKI FAKULTET
GEOGRAFSKI ODSJEK

Osvrt na demografsku sliku LAG-ova u Republici Hrvatskoj s naglaskom na prirodnu
komponentu demografskih kretanja

Izradili: Marijan Begonja i Ivan Ivić

U Zagrebu 31.08.2017. god.

1. UVOD

Da bi se bolje razumjela tematika i problematika ovoga rada, valja ukratko kroz nekoliko kratkih crtica pojasniti pobliže istraživanu problematiku. Lokalne akcijske grupe (LAG-ovi) nastaju na počelu povezivanja lokalnih dionika iz sva tri sektora pri tome stvarajući lokalna partnerstva. Zadatak i glavni cilj im je izrada lokalnih razvojnih strategija, te usmjeravanje i praćenje njihove provedbe uključujući korištenje sredstava potpore. LAG-ovi kao takvi prostorno obuhvaćaju ruralno područje koje ima više od 10000, a manje od 150000 stanovnika uključujući manje gradove. Ruralno područje kao izuzetno bitno tkivo svake države prolazi kroz određene demografske procese, koje smo u ovom radu odlučili pobliže istražiti te se osvrnuti na buduće stanje i trendove koji će karakterizirati područje LAG-ova. S obzirom da su (ili bi trebali biti) LAG-ovi glavni pokretači i nosioci razvoja u ruralnim područjima i manjim sredinama, prostorni obuhvat ovog rada uključuje sve LAG-ove na prostoru Republike Hrvatske, a demografska analiza daje dobar temelj za daljnje smjernice razvoja zbog toga što je ljudski potencijal određenog područja prvi i osnovni preduvjet za razvoj istog. Bitno je spomenuti kako je za ovaj pregled demografskog stanja u hrvatskim LAG-ovima stavljen naglasak na prirodnu komponentu demografskih kretanja zbog toga što su promatrana područja uglavnom ruralnog karaktera bez dominantnih urbanih središta, stoga migracije imaju manji utjecaj za demografske trendove unutar tih područja. Nadalje, u radu će biti objašnjene sve metode i podaci koji su korišteni u svrhu dobivanja rezultata, te ćemo ponuditi obrazloženje određenih demografskih trendova i prostornih zakonitosti koje proizlaze iz dobivenih rezultata.

2. METODOLOŠKE NAPOMENE I TERMINOLOŠKI IZRAZI

Za daljnje razumijevanje rada, kao i lakše shvaćanje potrebnih izraza, u ovom dijelu rada ukratko ćemo analizirati određene terminološke izraze te razjasniti metodologiju rada. Za potrebe ovoga rada korišteni su podaci o broju živorođenih i broju umrlih ljudi na razini naselja i općina po godinama za vremensko razdoblje od 2011. - 2015. godine. Glavnina rada se temeljila na tim podacima zbog proučavanja primarno prirodne komponente demografskih kretanja, o čemu je ponešto već rečeno u uvodu, a detaljnije ćemo objasniti u nastavku rada. Također, korišteni su podaci popisa stanovništva, kućanstava i stanova 2001. i 2011. godine kako bi se izračunala jednostavna matematička projekcija stanovništva za 2021. godinu, što nam je poslužilo za daljnja promatranja trenutnog stanja i analizu ljudskih potencijala LAG-ova u bližoj budućnosti. Svi korišteni podaci preuzeti su sa Državnog zavoda za statistiku. Također, korišten je popis LAG-ova te teritorijalnih jedinica koje pojedini LAG-ovi obuhvaćaju prema podacima Hrvatske mreže za ruralni razvoj. Određeni terminološki izrazi koji će se koristiti u narednom dijelu seminara, a koje je potrebno pobliže objasniti su:

Prosječana (apsolutna) godišnja promjena (porast/pad) – označava prosječnu razliku između živorođenih i umrlih u međupopisnom razdoblju.

Projicirani broj stanovnika – Broj stanovnika u projiciranoj godini pod uvjetom da se nastave trendovi rađanja/umiranja iz razdoblja 2001.-2011., a migracijski saldo bude jednak nuli.

Apsolutna prirodna promjena – razlika između broja živorođenih te broja umrlih.

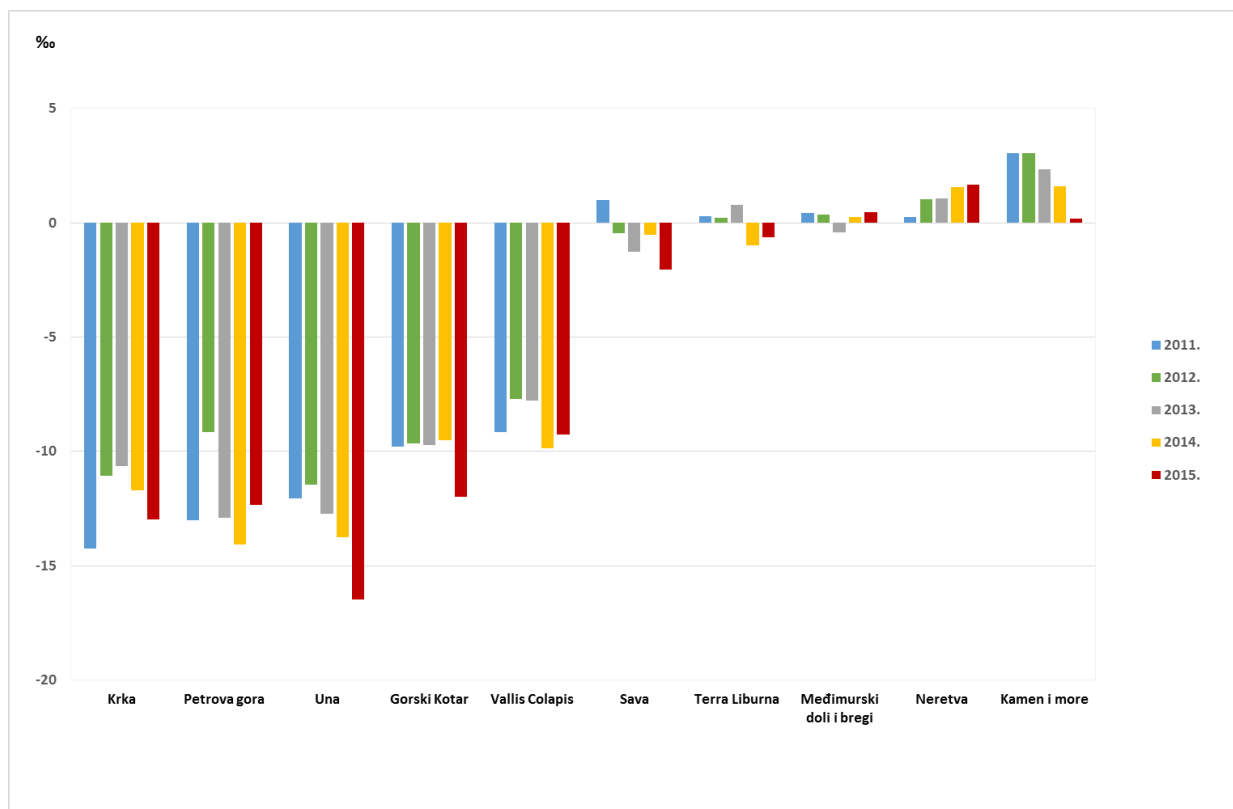
Stopa prirodnog prirasta – relativni pokazatelj prirodnog prirasta. Označava za koliko se populacija smanji/poveća na 1000 stanovnika u jednoj godini. Ako je pozitivna, govorimo o porastu populacije, dok negativna stopa znači smanjenje populacije u uvjetima zatvorene populacije.

Godine do prepolovljenja/udvostručenja broja stanovnika – označava za koliko će se godina broj stanovnika udvostručiti/prepoloviti. Podatak je dobiven na temelju eksponencijalne stope rasta. Prepolovljenja će vrijediti za one LAG-ove koji su imali negativnu stopu rasta, a udvostručenja za one s pozitivnom stopom rasta.

Iako migracije danas imaju sve veću i važniju ulogu u demografskim kretanjima, u ovom istraživanju nisu uzete u obzir zbog loše dostupnosti i kvalitete podataka, te zbog toga što je fokus istraživanja bio primarno na prirodnoj komponenti, koja po našem mišljenju ima veću važnost u kreiranju demografskih procesa u ruralnim i manjim sredinama

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I ANALIZA DOBIVENIH REZULTATA

Prije nego krenemo analizirati dobivene rezultate, valja spomenuti kako na teritoriju Republike Hrvatske trenutno postoji 56 LAG-ova koji se prostiru na 92% površine Republike Hrvatske. Također, LAG-ovi obuhvaćaju 95% jedinica lokalne samouprave (gradovi i općine) te u njima živi 57% stanovništva Republike Hrvatske (prema popisu stanovništva 2011. godine). Promatrajući demografsku sliku Republike Hrvatske, i prije samog istraživanja mogli smo pretpostaviti da će veliku većinu LAG-ova karakterizirati negativni populacijski trendovi. Prvenstveno zbog toga što je to većinom ruralno područje bez većih urbanih centara, odnosno u krajnjem slučaju, u blizini većih i značajnijih urbanih centara. Ukoliko prvo promotrimo rezultate prosječne apsolutne godišnje promjene možemo vidjeti da se najbolji rezultati pojavljuju u LAG-ovima koji su najbliže određenim većim urbanim centrima, a gdje je broj stanovnika samoga LAG-a visok. To su LAG-ovi Sava, Kamen i more te lag Vuka-Dunav, čiji je broj stanovnika iznad 50000. Uz njih, još nekoliko LAG-ova bilježi pozitivnu promjenu, uglavnom LAG-ovi bliže urbanim centrima. Ukoliko promotrimo negativne rezultate, vidljivo je kako su oni prevladavajući i kako projicirani broj stanovnika za 2021. godinu za većinu LAG-ova izgleda negativnije u odnosu na zadnja dva popisa stanovništva. Najnegativnije rezultate prosječne apsolutne godišnje promjene bilježe LAG-ovi Bosutski niz, Karašica, Valis Colapis te LAG Šumanovci. Svi ovi LAG-ovi nalaze se na područjima koje karakteriziraju negativni demografski trendovi, te na području bez većih urbanih centara, što za posljedicu ima izrazito negativne promjene broja stanovnika i negativnu projekciju za 2021. godinu. Za malo temeljitiju i bolju sliku o demografskom stanju unutar LAG-ova poslužit ćemo se prirodnom komponentom kretanja stanovništva. Najbolji pokazatelj nam je stopa prirodnog prirasta koja nam govori koliko se promatrana populacija smanji/poveća na 1000 stanovnika u jednoj godini. S obzirom da se za izračun koriste podaci o broju živorođenih i broju umrlih stanovnika, demografska slika je nešto drugačija nego kod prosječne apsolutne promjene broja stanovnika.

Sl. 1. Stope prirodnog prirasta odabranih LAG-ova od 2011. do 2015. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku

Promatrajući sliku 1. možemo vidjeti da se najnegativniji trendovi događaju na područjima ruralne periferije koje karakterizira populacijsko izumiranje. To su područja dalmatinske Zagore u zaleđu grada Šibenika, područje Korduna gdje su smještene dva LAG-a (Petrova gora i Una) te veliki dio LAG-a Vallis Colapis, te područje Gorskog Kotara kao problemsko područje zbog svoje prostorne izoliranosti. Svim ovim područjima glavne karakteristike su izrazito nepovoljna demografska kretanja, koja uz sve veće i značajnije emigracije dovode do ozbiljnih prijetnji za opstanak brojnih naselja. Pozitivnije trendove pokazuju određeni LAG-ovi, dok su najpozitivniji LAG-ovi Kamen i more te LAG Neretva. Ono što je indikativno za ove LAG-ove je to da u svom sastavu okupljaju brojna mlađa nastala naselja koja su sve privlačnija za mlado stanovništvo. Takav efekt događa se u situaciji kada prostorne posebnosti određenog područja to dopuštaju (blizina većih urbanih centara, povoljne prostorne karakteristike za razvoj naselja), ali svakako jedna od najznačajnijih stavki je socijalna politika koja se provodi na području tih jedinica lokalne samouprave. Kod LAG-a Kamen i more dobar primjer su naselja Kaštela, Dugopolje, Solin, koja kroz razne socijalne mjere rade na tome da privuku mlado i reproduktivno stanovništvo, što za utjecaj ima značajniji broj

živorođenog stanovništva u odnosu na broj umrlih u promatranom vremenskom periodu. Ostale LAG-ove koji nisu prikazani na ovoj slici karakterizira uglavnom negativnija stopa prirodnog prirasta, uz poneku iznimku gdje je određene godine stopa pozitivnog iznosa. S obzirom da smo naveli da LAG-ovi obuhvaćaju 92% teritorija Republike Hrvatske, te da se radi o 57% stanovništva Republike Hrvatske, ova slika negativnih prirodnih kretanja samo dodatno naglašava i upotpunjuje lošu generalnu demografsku sliku i stanje u kojem se nalazimo. LAG-ovi kao nosioci razvoja manjih sredina i ruralnog područja trebali bi sve više stavljati naglasak na poboljšanje tih trendova i na pokušaj oživljavanja sredina koje rapidno gube svoje stanovništvo. Raznim socijalnim politikama na lokalnoj razini, projektima i radionicama koji će probuditi svijest kod građana o realnom stanju, svakako se može doprinijeti boljem stanju u budućnosti. Alarmantno je kada se uzme u obzir i stavi naglasak da ovi pokazatelji ne uključuju podatke o migracijama, koji bi zasigurno pokazali još negativnije trendove.

Tab. 1. Vrijeme prepolovljenja/udvostručenja populacije odabranih LAG-ova 2011.

NAJBRŽA PREPOLOVLJENJA			NAJBRŽA UDVOSTRUČENJA	
LAG	Godine		LAG	Godine
Šumanovci	31		Vuka-Dunav	82
Bosutski niz	39		Južna Istra	103
Bilogora-Papuk	48		Sava	119
Sjeverna Bilogora	49		Laura	134
Zapadna Slavonija	50		Kamen i more	135
Vallis Colapis	51		Kvarnerski otoci	176
Papuk	51		Bura	177
Una	55		Zagora	183
Posavina	55		Sjeverna Istra	217
Gorski Kotar	55		Vinodol	318

Izvor: Državni zavod za statistiku

Zanimljivo je promotriti tablicu 1 koja nam na osnovu eksponencijalne stope rasta prikazuje u kojem vremenskom razdoblju će se broj stanovnika određenog LAG-a udvostručiti, odnosno, prepoloviti u odnosu na stanje danas. U tablici je izdvojeno deset najnegativnijih i deset najpozitivnijih LAG-ova gdje vidimo da su najpozitivniji već spomenuti LAG-ovi koji bilježe donekle pozitivne trendove prirodnog kretanja stanovništva. Ono što je zabrinjavajuće su

godine prepolovljenja populacije određenih LAG-ova, gdje vidimo da ukoliko se nastave ovi trendovi, određeni LAG-ovi će za svega pedeset godina biti populacijski prepolovljeni, što znači nestanak brojnih naselja i potpuno izumiranje određenog dijela LAG-ova. Ono što se poklapa s ovim rezultatima su prostorne lokacije LAG-ova, koji potvrđuju tezu da su u najnegativnijem i najlošijem položaju krajnje periferna i ruralna područja Republike Hrvatske. Kako bi zaokružili cijelu priču oko demografskih trendova, valja usporediti određene pokazatelje s onima u svijetu i Europi. U svijetu je prosječna stopa prirodnog prirasta u razdoblju od 2000. – 2005. iznosila 12,1%, dok usporedno s tim u Europi iznosi -1,5%. Ukoliko promotrimo cijelu Republiku Hrvatsku, prosječna stopa prirodnog prirasta je 2011. godine iznosila -2,29% dok je za 2015. godinu taj broj iznosio -3,95%. Broj stanovnika Republike Hrvatske prepolovit će se za 198 godina pod uvjetima koji vrijede i za LAG-ove, a najviše zabrinjava što će se to dogoditi i puno ranije ukoliko se nastave ovakvi negativni prirodni trendovi, koji uz pojačanu migraciju, imaju izrazito negativne i zabrinjavajuće učinke na opstanak cjelokupne populacije.

4. ZAKLJUČAK

Ovim radom dan je određeni pregled prirodne komponente demografskih kretanja unutar LAG-ova te kao takav nam prikazuje današnju sliku i trendove koji su stvarni i koji se događaju u prostoru. Svrha rada je bila da se prikaže važnost prirodne komponente kretanja, te da se naglasi određena problematika koja zahvaća gotovo sve LAG-ove. Naš prijedlog za revitalizaciju je svakako stavljanje naglaska unutar samih lokalnih zajednica na ovu problematiku, osobito kod mlađe populacije te kroz različite projekte i socijalne politike na lokalnoj razini doprinijeti poboljšanju demografske slike. Ljudski resursi su osnova svakog napretka i održivog razvoja kojemu teži politika LAG-ova, stoga je potrebno primarno se okrenuti problematici koja to ugrožava. U prvom redu, to se odnosi na LAG-ove koji demografski izumiru i koji će prema prikazanim podacima u doglednoj budućnosti imati duplo manji broj stanovnika, a gdje će određena naselja potpuno nestati. Svakako, potrebno je primijeniti određene pozitivne stavke iz djelovanja lokalne samouprave unutar LAG-ova koji imaju pozitivne populacijske trendove, naravno, gdje je to u prostoru moguće primijeniti, jer uz brojne čimbenike i faktore koji utječu na demografsko kretanje, prostor je jedan od glavnih ograničavajućih, odnosno određujućih faktora razvoja. LAG-ovi su tu da pokušaju sve moguće razvojne mjere što bolje implementirati i sprovesti u djelo, što će za posljedicu imati pozitivnije ne samo demografske, već i ostale komponente LAG-ova kao motora razvoja ruralnih sredina.